

## **BRONNEN BIJ**

***'SOMMIGEN ZIJN GELIJKER DAN ANDEREN'***  
***Verlichting en rebellie in wereldhistorisch perspectief***

**Sluit aan bij Tijdvak 7 van de poster**  
***10 keer meer geschiedenis***

Marian Heesen

Vanaf het midden van de 18<sup>e</sup> eeuw verschenen er autobiografieën van ex-slaven. Deze verhalen werden gebruikt door de anti-slavernij beweging. De autobiografieën leverden het bewijs tegen de opvatting dat Afrikanen inferieur waren, en leverden bewijs vóór hun mens-zijn.

James Albert Ukawsaw werd rond 1730 aan de Goudkust van Guinea gekocht door een slavenhandelaar. Hij zou later zijn leven beschrijven in *A narrative of the most remarkable particulars in the life of James Albert Ukawsaw Gronniosaw, an African prince, as related by himself*, dat uitkwam in 1770.

In de *Narrative* is te lezen dat Ukawsaw in 1762 werd uitgenodigd om naar Amsterdam te komen. Daar was men nieuwsgierig naar deze tot het christendom bekeerde Afrikaan. Hij schrijft hierover:

‘De calvinistische voorgangers wilden mijn verhaal van mijzelf horen, en ik was erg blij met dit voorstel: Zo stond ik zeven weken lang iedere donderdag voor 38 predikanten, en zij waren allemaal erg tevreden, en ervan overtuigd dat ik was wat ik voorgaf te zijn.

Zij schreven mijn ervaringen op terwijl ik sprak: en de Heer was steeds op een bijzondere wijze bij mij, Hij gaf mij de woorden om hen te antwoorden: zijn genade was groot om mij, een arme blinde heiden, bij de hand te nemen.’<sup>1</sup>

NARRATIVE  
OF THE  
*Most Remarkable Particulars*  
In the LIFE of  
*James Albert Ukawsaw Gronniosaw,*  
AN AFRICAN PRINCE,  
As related by HIMSELF.

---

<sup>1</sup> Marijke Huisman, *Autobiografieën van slaven in transnationaal perspectief 1789-2013*. Hilversum 2015. p.9

In 1789 verscheen *The interesting narrative of the life of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, the African. Written by himself.*

Equiano was in bezit geweest van Britse slavenhouders maar leefde vanaf 1770 als vrij man in Londen.

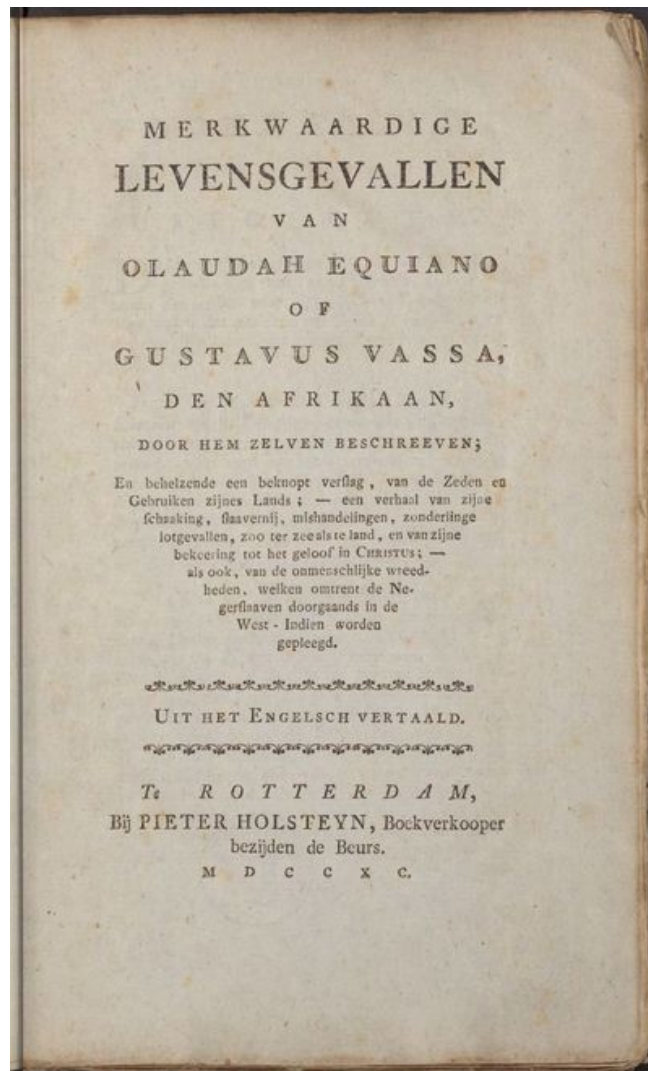
Op het moment van verschijnen werd in Engeland voor het eerst gedebatteerd over de afschaffing van de slavenhandel. Het verhaal van Equiano speelde een belangrijke rol in de discussie.

‘Zijn er niet allerlei oorzaken voor de vermeende inferioriteit van Afrikanen? Misschien moet deze toegeschreven worden aan hun omstandigheden? Als zij zich onder Europeanen begeven, kennen zij hun taal, godsdienst, manier van doen, en gewoonten niet. Wordt er moeite gedaan hen deze te leren? Worden zij als mensen behandeld? Is het niet zo dat slavernij alleen al de mensen somber maakt en ieder innerlijk vuur of nobel gevoel dooft? Maar vooral: welke voordelen hebben welgemanierde mensen niet boven diegenen die ruw en onbeschaafd zijn? Laat de verfijnde en hooghartige Europeaan zich eens herinneren dat *zijn* voorouders eens, zoals Afrikanen, onbeschaafd en zelfs barbaars waren. Heeft de natuur *hen* als minderen geschapen dan hun nakomelingen? En zouden *ook zij* tot slaaf gemaakt moeten zijn? Ieder weldenkend mens antwoord daarop: Nee. Zulke overpeinzingen zouden het gevoel van superioriteit moeten laten smelten en veranderen in sympathie voor de noden en de ellende van hun donkere broeders, en tot de onontkoombare conclusie moeten leiden, dat intelligentie niet bepaald wordt door uiterlijk of kleur. En laat als, wanneer zij triomfantelijk rondkijken in de wereld, dit gevoel getemperd worden door welwillendheid tegenover de ander, en dankbaarheid aan God, ‘die alle volkeren uit hetzelfde bloed geschapen heeft zodat de mens de aarde kan bevolken.’<sup>2</sup>



---

<sup>2</sup> Olaudah Equiano, *Sold as a Slave*. London 2007. p.19-20



In 1790 kwam de Nederlandse vertaling uit van het boek van Equiano, vroeger in eigendom van Britse slavenhouders, inmiddels levend als vrij mens in Londen. Op de titelpagina werd het werk aangeprezen als een spannend verhaal. De bekering van Equiano tot het christendom werd ook niet onvermeld gelaten.

Uitgever Holsteijn schreef in het voorwoord:

‘het kan ten onwraakbaaren bewijze (..) strekken, dat de verachte en mishandelde Negers niet onvatbaar zijn voor onderwijs, en dat zij, door goede voorbeelden, zachte behandeling, en verstandige onderrechting tot nuttiger leden der menschlijke Maatschappij gevormd worden, dan tot nog toe die arme schepselen te beurt gevallen is – daar zij, tot schande der menschlijkheid, onder een ondraaglijk juk van gedwongen slaavernij, gepaard met de wreedste mishandelingen, hun ellendig leven met smerten moeten doorbrengen, en meestal ten halven eindigen?’<sup>3</sup>

---

<sup>3</sup> Huisman, p. 30-31

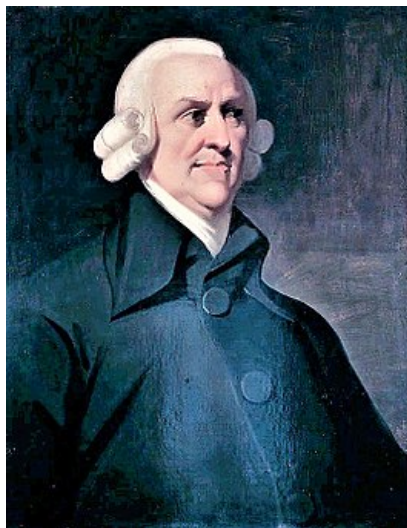
De opkomst van de anti-slavernijbeweging is op verschillende manieren verklaard. Sommigen wijzen op de invloed van de ideeën van de Verlichting, anderen benadrukken het kapitalisme of de nadruk op van naastenliefde en het verrichten van goede werken binnen protestante stromingen.

In ieder geval zien wij eind 18<sup>e</sup> eeuw naast een groeiende behoefte om de ander te begrijpen en mee te leven met anderen, ook economische motieven een rol spelen.<sup>4</sup>

Adam Smith, die beroemd is geworden met zijn werk over de werking van de vrije markt, stelde zichzelf hierover ook vragen:

‘ Omdat we niet precies weten wat een ander voelt, weten we alleen hoe de ander geraakt wordt door ons voor te stellen hoe wij ons zelf zouden voelen in een dergelijke situatie. Onze naaste mag het zwaar hebben, zolang wij het zelf goed hebben zullen wij niet openstaan voor zijn lijden. Onze zintuigen kunnen en zullen ons nooit over iets anders informeren dan over onszelf, en daarom hebben wij de verbeelding nodig om ons te laten begrijpen wat de ander voelt.’

Adam Smith zag slavernij als zeer inefficiënt. Vrije arbeiders zouden veel meer produceren. Toch bestond slavernij in een groot deel van de wereld. Waarom? Volgens Smith was één van de redenen psychologisch: de mens heeft nu eenmaal de behoefte de ander te overheersen, en slavernij voorzag in die behoefte. Een tweede reden om de slavernij voort te zetten, was dat slavenhouders hun slaven als bezit zagen. Hen vrijmaken zou verlies betekenen. Zij zouden alleen instemmen met vrijlating als zij als eigenaars gecompenseerd zouden worden, want zij waren niet zeker of vrijmaking ook in hun voordeel zou werken.



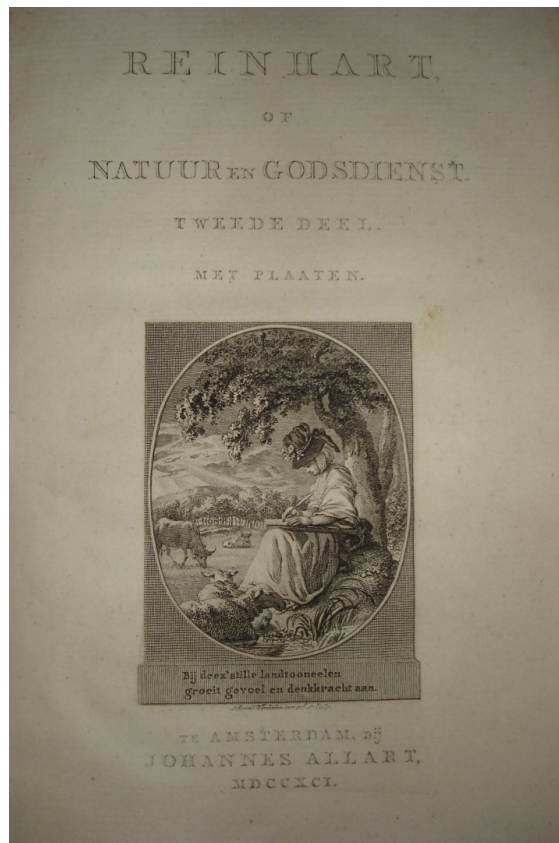
---

<sup>4</sup> Huisman, p. 26

In Nederland woedde eind 18<sup>e</sup> eeuw het anti-slavernij debat minder heftig dan in Engeland of de Verenigde Staten.

Er werden wel autobiografieën van voormalige slaven en romans over slavernij gepubliceerd, maar daarin lag het accent op bekering tot het christendom of het opwekken van gevoelens van medelijden met de hoofdpersonen:

'Dat blijkt onder andere uit de sentimentele slavernijroman Reinhart, of natuur en godsdienst (1791-1792). Schrijfster Elisabeth Maria Post liet hoofdfiguur Reinhart weliswaar emotioneel aangedaan zijn door het lot van de slaven die hij op een plantage in Guiana trof, maar de moraal van dit verhaal was dat de slavenhouders de zedelijke en godsdienstige plicht hadden hun slaven zo goed mogelijk te behandelen. De rest was aan God. Hij zou bepalen of en wanneer de slavernij werd afgeschaft.'<sup>5</sup>



---

<sup>5</sup> Huisman, p. 33



In 1776 verklaren de Verenigde Staten zich onafhankelijk.  
Uit de inleiding van de onafhankelijkheidsverklaring:

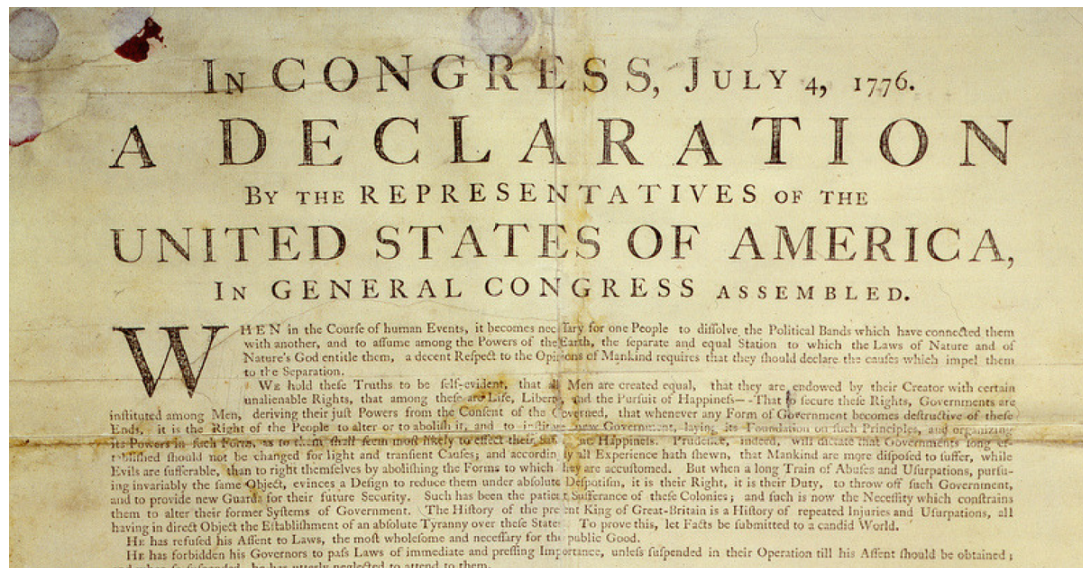
*When in the Course of human events, it becomes necessary for one people to dissolve the political bands which have connected them with another, and to assume among the powers of the earth, the separate and equal station to which the Laws of Nature and of Nature's God entitle them, a decent respect to the opinions of mankind requires that they should declare the causes which impel them to the separation. We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness.*

In de Verenigde Staten had de onafhankelijkheid geleid tot de afschaffing van de slavernij in de noordelijke staten. In de zuidelijke staten bleef de slavernij bestaan.

Een van de opstellers van de onafhankelijkheidsverklaring had zelf slaven en schreef in zijn *Notes on the State of Virginia* (1887) dat 'het de gemiddelde zwarte ontbrak aan verbeeldingskracht en dat 'zijn bestaan meer in het teken van gevoel dan van het denken staat.'

En:

'nog nooit heb ik een zwarte zich horen uiten op een hoger niveau dan een eenvoudige vertelling'.<sup>6</sup>



<sup>6</sup> Huisman, p. 34





Olympe des Gouges (1748-1793) was een Franse vrouw die nadat haar man was gestorven, Parijse salons bezocht en toneelstukken schreef, waarin zij onder andere de slavernij aan de kaak stelde. Vanaf 1788 schreef zij ook politieke pamfletten. Zij is beroemd geworden door haar *Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne* uit 1791.

In de aanhef hiervan schrijft zij:

‘Man, ben je tot enige billijkheid in staat? Het is een vrouw die het je vraagt; je wilt haar dit recht toch niet ontzeggen? Zeg op? Wie of wat heeft je het recht gegeven mijn sekse te onderdrukken? Je kracht? Je talenten? (...) Alleen mannen maken zich belachelijk op die manier. Vreemd, blind, zich dik makend, de wijsheid in pacht hebbend, in deze tijd van verlichting en scherpzinnigheid, met de grootste lompe domheid, wil hij als een despoot heersen over een sekse die over alle intellectuele mogelijkheden beschikt; en doet hij alsof hij van de revolutie geniet, terwijl hij gelijke rechten eist.’

*De Rechten van de Vrouw* worden geïntroduceerd met de woorden:

‘De superieure sekse, zowel op het gebied van schoonheid als op het gebied van moederlijke opofferingsgezindheid, erkent en verklaart, in tegenwoordigheid en onder toezicht van het Opperwezen, de volgende Rechten van de Vrouw en de Burgeres:

Artikel 1:

De Vrouw wordt vrij geboren en heeft dezelfde rechten als de man en deze rechten behoudt zij. Maatschappelijke verschillen kunnen slechts op het algemeen welzijn gebaseerd worden.

Artikel 2:

Het doel van alle politiek is het behoud van natuurlijke en onvervreembare rechten van de Vrouw en de Man. Deze rechten zijn de vrijheid, het bezit, de veiligheid, en vooral het verzet tegen onderdrukking.’



Mary Wollstonecraft (1759-1797) was een Engelse schrijfster, lerares, uitgever en strijdster voor de verbreiding van onderwijs. Zij nam het haar mannelijke tijdgenoten kwalijk dat zij zo opgetogen waren over hun nieuwe vrijheden. In haar *Vindication of the rights of Woman* uit 1792 schreef zij dat de superioriteit van mannen net zo aanvechtbaar was als het goddelijk recht waarop koningen zich beriepen.

De mens is onvolmaakt geschapen, schrijft ze, en heeft dus de taak om zich door middel van de rede in cognitief en zedelijk opzicht te ontwikkelen. Man en vrouw zijn beide gelijk met rede begiftigd, en kunnen dus evenveel bereiken. Nu worden vrouwen van jongs af aan onderdrukt, en blijven als gevolg daarvan hun leven lang domme, zwakke, hypocriete wezens.

Maar wanneer ze de mogelijkheid krijgen om zich te ontplooien, zullen ze vrije, sterke, redelijke mensen worden. En de samenleving als geheel zal daarvan profiteren. Want die wordt net zozeer verziend door de tirannie van mannen als door de tirannie van de hogere standen.



In de 18<sup>e</sup> eeuw was het eiland Saint Domingue Frankrijks rijkste kolonie. 40.000 Franse planters heersten er over 500.000 slaven. Er altijd veel nieuw aangevoerde mensen uit Afrika op het eiland en onder hen heerste grote woede. Vanaf 1789 verwelkomden de Fransen op het eiland de Revolutie. Zij zagen hierin een mogelijkheid tot meer zelfstandigheid en meer handel met de Amerika's.

Wat zij niet zagen was dat de idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap ook de zwarte bevolking inspireerde. In 1791 brak er een grote slavenopstand uit onder leiding van Toussaint Louverture.

Louverture was de zoon van een Afrikaanse prins van Arada-afkomst. Hij werd geboren als *ancien libre* (vrijgemaakte slaaf) in het noorden van de Franse kolonie Saint-Domingue.

Nadat Frankrijk in 1794 de slavernij had afgeschaft en alle inwoners van Saint-Domingue gelijkheid had verleend, sloot Louverture zich aan bij de Fransen, die hem ook als generaal erkenden, en vocht hij met zijn guerrillatroepen tegen de Spanjaarden en Britten, die met een leger van 10.000 man de Franse kolonie probeerden te veroveren.

In 1799 had Louverture de macht over het grootste deel van Saint-Domingue.

Op 22 mei 1799 tekende hij handelsverdragen met de Britten en Amerikanen. Vervolgens viel hij, tegen de wens van de Franse eerste consul Napoleon Bonaparte, het Spaanse deel van het eiland (Santo Domingo nu de Dominicaanse Republiek) aan, veroverde het in 1801 en bevrijdde de slaven.

Louverture had nu de macht over het hele eiland en liet een grondwet aannemen waarbij hij tot gouverneur-generaal voor het leven werd benoemd. Napoleon besloot zijn zwager Charles Leclerc te sturen om het eiland opnieuw in te nemen. Leclerc landde in februari 1802 in Saint-Domingue en wist met zo'n 30.000 soldaten de rebellen te verslaan. Op 7 mei tekende Louverture een vredesverdrag met de Fransen (op voorwaarde dat de slavernij niet opnieuw zou worden ingevoerd) en trok zich terug op zijn boerderij. Drie weken later liet Leclerc echter Louverture en zijn familie gevangennemen en naar Frankrijk deporteren.

Hij arriveerde in Frankrijk op 2 juli 1802 en werd gevangengezet en verhoord. Op 8 april 1803 overleed hij aan longontsteking.

In Saint-Domingue brak de opstand opnieuw uit toen het duidelijk werd dat de Fransen van plan waren de slavernij opnieuw in te voeren. Ondertussen brak ook een epidemie van gele koorts uit onder de Franse troepen. In 1803 werden de Fransen definitief verslagen, waar de luitenant van Louverture, Jean Jacques Dessalines, de leiding had over de troepen, en in 1804 de republiek Haïti uitriep: de tweede onafhankelijke republiek op het westelijk halfrond.<sup>9</sup>

---

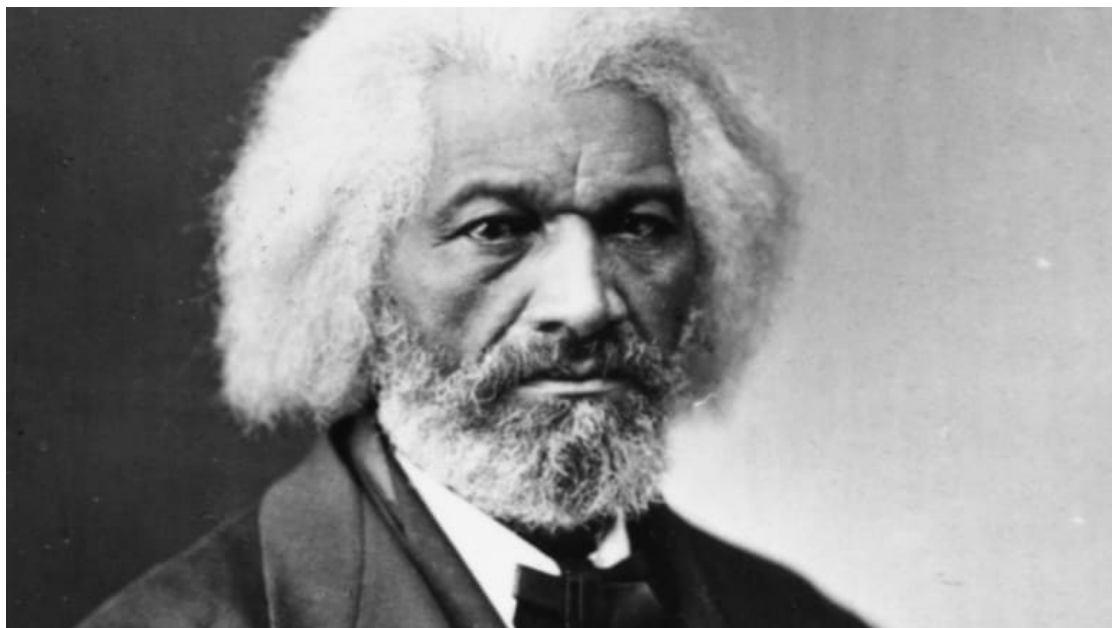
<sup>9</sup> [https://nl.wikipedia.org/wiki/Toussaint\\_Louverture](https://nl.wikipedia.org/wiki/Toussaint_Louverture).



Frederic Douglas (1818-1895) werd in slavernij geboren in de V.S. Na zijn ontsnapping reisde hij rond om lezingen te geven tegen de slavernij. In 1852 sprak hij een speech uit onder de titel: *What to a slave is the Fourth of July?*

‘ Medeburgers, excuseer mij, sta mij toe te vragen , waarom ben ik vandaag hier om te spreken? Wat heb ik, of degenen die ik vertegenwoordig, te maken met uw nationale onafhankelijkheid? Zijn de grote principes van politieke vrijheid en natuurlijke rechten, zoals vastgelegd in die Onafhankelijkheidsverklaring, ook van toepassing op ons? (...)

Dat is niet het geval. Ik zeg dit met een verdrietig gevoel van ongelijkheid tussen ons. Ik ben buitengesloten van dit geweldige feest. Uw grote onafhankelijkheid benadrukt de immense afstand tussen ons. De zegeningen die u vandaag viert, worden niet door iedereen gedeeld. De rijke erfenis van rechtvaardigheid, vrijheid, voorspoed, en onafhankelijkheid, nagelaten door uw voorvaders, wordt door u gedeeld, maar niet door mij. Het zonlicht dat u leven en herstel bracht, bezorgde mij striemen en de dood. De Vierde Juli is de uwe, niet de mijne. U kunt blij zijn, ik moet rouwen....’<sup>10</sup>



---

<sup>10</sup> Tignor, p. 379. 16-11-2019



Anton de Kom (1898-1945) was schrijver en vrijheidsstrijder in Suriname en Nederland. In 1934 publiceerde hij *Wij slaven van Suriname*, over de geschiedenis van Suriname en haar inwoners vanuit een antikoloniaal gezichtspunt.

Over de 18<sup>e</sup> eeuw schrijft hij:

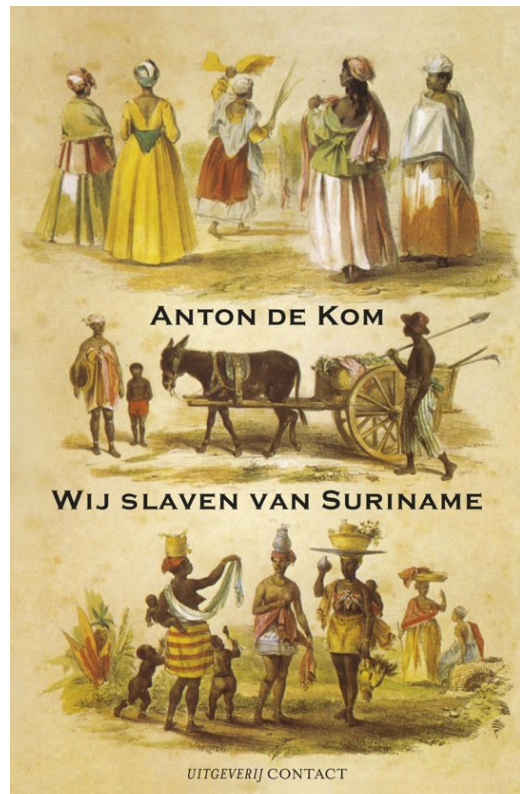
'In Europa waaide de vrijheidsvlag. Jean-Jacques Rousseau schrijft over de paradijsstoestand der natuurvolkeren. Men stelt de natuurlijke rechten vast van de mens en de burger. Men schreeuwt 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' in de straten. De Franse sansculotten bestormen de Bastille en Hollandse patriotten lopen op een sukkeldrafje mee, ondertussen omkijkende of niemand het gek vindt. (...)

Zo kwam het dat de Surinaamse dichter P.F. Roos ons vaderland een vrijheidsode schonk: *Suriname verheerlijkt* (1804):

*"Leer Uwe kinderen oprechte burgerplichten;  
Leer hen om tempelen der vrijheid op te richten!*

...

*Juigcht, mijne burgers! Juigcht! Juigcht, mijne burgeressen!  
Juigcht, echtgenooten! Juigcht met Uwe hartmeesstressen  
En telgen, om het heil, dat Suriname wacht!  
Des planters hoop ontluikt: de gulle landbouw lagcht;  
De handel, afgekwijnd, begint opnieuw te bloeien;  
De zeevaart wakkert aan; men ziet de volken vloeijen.  
't Schijnt dat de voorspoed hier een nieuwen zetel vest.  
De kust van Afrika, herbouwd, gelijk voordeezen,  
Zal ons een magazijn van kloeke slaaven wezen!"*<sup>11</sup>



<sup>11</sup> de Kom, p. 81 en 81, noot 56

Anton de Kom (1898-1945) was schrijver en vrijheidsstrijder in Suriname en Nederland. In 1934 publiceerde hij *Wij slaven van Suriname*, over de geschiedenis van Suriname en haar inwoners vanuit een antikoloniaal gezichtspunt.

In het boek beschrijft de Kom onder andere de grote slavenopstanden van de late 18<sup>e</sup> eeuw in Suriname.

De slaaf Baron was als slaaf met zijn eigenaar meegegaan naar Holland, waar geen sprake was van slavernij. Hij leerde lezen en schrijven, en hem werd de vrijheid beloofd bij terugkeer in Suriname. Daar werd Baron echter doorverkocht.

De zwarte Joli Coeur was er als jongen getuige van dat zijn moeder door de baas werd opgeëist voor de nacht. Toen zijn vader zich hiertegen verzette' werd hij gestraft met de 'Spaanse bok', een gruwelijke marteling.

Het opperhoofd Bonni was kind van een witte vader die zijn slavine dwong het bed met hem te delen. Toen zij zwanger bleek vluchtte zij het bos in. Bonni werd daar in vrijheid geboren en werd een van de opperhoofden van de marrons.

Baron, Joli Coeur en Bonni werden leiders van de opstanden die begonnen in 1777.

Later laten zij zich inspireren door de Franse Revolutie, waardoor de slavernij in de Franse koloniën werd afgeschaft. Dat was ook het geval in Cayenne, het buurland van Suriname. Veel Franse slavenhouders vluchtten naar Suriname. En veel Surinaamse slaven vluchtten naar Cayenne, waar zij vrij waren. Hierdoor nam de onderdrukking en wreedheid ten opzichte van slaven in Suriname nog verder toe.

In 1804 komt Suriname tijdelijk onder Brits bewind.

'De nieuwe gouverneur, sir Charles Green, begon met de geruststellende verklaring dat alle Europeanen hun vrijheid en het rustig bezit hunner eigendommen, ook onder Brits regime, zouden behouden.'<sup>12</sup>



---

<sup>12</sup> de Kom, p. 83



Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, markies de Condorcet (1743 -1794) was een Franse filosoof, wiskundige en politicus. Hij pleitte voor een liberale economie, vrij en gelijk publiek onderwijs, grondwettelijk recht, en gelijke rechten voor vrouwen en voor mensen van alle rassen.

In 1781 publiceerde hij *Réflexions sur l'esclavage des nègres*. In 1788 werd Condorcet lid van de *Société des Amis des Noirs* en besloot zijn *Beschouwingen over de negerlavernij* opnieuw uit te brengen.

In het voorwoord schrijft Condorcet:

*'Vrienden,*

*Hoewel ik niet dezelfde huidskleur bezit als Gij, heb ik U altijd beschouwd als mijn broeders. De natuur heeft U geschapen met dezelfde geest, met dezelfde rede, met dezelfde deugden als blanken. En ik doel hier alleen op de blanken in Europa, want ik wil U niet beledigen door U te vergelijken met de blanken in de koloniën...'<sup>13</sup>*

*'Iemand onderwerpen aan slavernij, het kopen, verkopen, vasthouden van een mens in dienstbaarheid, dat zijn echte misdaden. Misdaden erger dan diefstal. Immers, men ontnemt een slaaf niet alleen zijn bezittingen en zijn grond, men ontnemt hem ook de mogelijkheid zulks ooit te verwerven, te beschikken over zijn tijd, gebruik te maken van zijn mogelijkheden: men ontnemt hem al hetgeen de natuur de mens heeft gegeven om zichzelf in stand te kunnen houden en in zijn behoeften te kunnen voorzien. Daarnaast wordt de slaaf ook nog eens het recht ontnomen over zichzelf te beschikken.'<sup>14</sup>*

Condorcet spreekt zich op geen enkel moment uit tegen het kolonialisme. Hij wil de slavernij afschaffen om zo de opbrengst van de koloniën te vergroten. Hij was hierin geïnspireerd door de econoom Adam Smith, die ook pleitte voor afschaffing van de slavernij uit economische overwegingen: vrije arbeid zou meer opbrengen dan slavenarbeid.



---

<sup>13</sup> Condorcet, p. 21

<sup>14</sup> Condorcet, p. 38

Jan Van Riebeeck stichtte in dienst van de VOC in 1652 de eerste Europese handelspost in Zuid-Afrika. Het gebied was bewoond door de Khoi en de San. Vanaf het moment dat de eerste Europeanen voet aan wal zetten op de kusten van de Kaap traden zij keihard op tegen de Khoi en de San, die zij niet als mensen beschouwden. De Nederlanders noemden de Khoi *Hottentotten*, een scheldwoord voor stotteraar.

De San waren *'arm van leven, heel wilt, sonder eenige huijsjes, vee, ofte ijts ter werelt, gecleet wesende met vellekens als dese Hottentoos, ende mede bijna so spreckende'*.

Vanaf moment dat de Nederlanders aan de Kaap verschenen, namen de boeren steeds meer land in en zij breidden hun gezag uit over het gebied, ook over de Khoi en de San. In 1777 nam de Politieke Raad, die namens de VOC bestuurde, een besluit: de boeren mochten voortaan elke San die zij tegenkwamen zonder aanleiding doodschieten, en zelfs: *'dat alle middelen om de Roofzuchtige Bosjesmans en Hottentotten tot stilstand te brengen, vrugteloos zijn aangewend, heeft men dierhalve moeten besluijten, om (...) dezelve door sterkere Commando's te doen attaqueren, en langs dien weg uijt te roeien.'*

In 1777 stuurde het koloniaal bewind wetenschapper Robert Jacob Gordon op pad om het VOC-gebied in kaart te brengen. Gordon trok zich het lot van de San aan en probeerde een vrede te bemiddelen tussen de San en de boeren. Toch vond hij het heel normaal dat Europeanen land innamen van de oorspronkelijke bevolking: *'Overheerschende Europeanen zullen altoos de natuurlyke inwoonders der landen die zy innemen, op verscheidene manieren doen versmelten (= verdwijnen)'*.

In 1792 werd door dezelfde Politieke Raad besloten dat het moorden op de San moest stoppen. De genoemde reden was dat men de San tóch onder de klasse der mensen schaarde. Wel kon iedere boer die een San levend opbracht vijftien rijksdaalders premie opstrijken. Een Sankind onder de zeven jaar leverde tien rijksdaalders op.<sup>15</sup>

---

<sup>15</sup> Gosselink, p. 329-333

Josiah Wedgwood (1730 –1795) was een Engelse pottenbakker en ondernemer. Hij was de stichter van de Wedgwoodfabriek. Hij wordt gezien als de grondlegger van de industriële aardewerkproductie door middel van arbeidsdeling, kostenverlaging en het aanboren van grote afzetmarkten. Nadat hij het productieproces geperfectioneerd had, begon hij met de modernisering van de verkoop en de distributie van zijn serviezen. Iedere vernieuwing van de Wedgwood serviezen werd onmiddellijk populair.

Hij speelde in op de groeiende koopkracht van de middenklasse in Engeland die het gevolg was van de industriële revolutie. Wedgwood wordt gezien als de uitvinder van de moderne marketing. Zo maakte hij gebruik van direct mail, zelfbediening, gratis bezorging, deed aanbiedingen als: twee halen één betalen, en nam handelsreizigers in dienst die met behulp van een geïllustreerde reclamegids de collectie aanprezen.

Maar Wedgwood was ook een vooraanstaand abolitionist. Heel bekend geworden is het anti-slavernij medaillon, dat in 1789 in de Wedgwoodfabrieken geproduceerd, werd met als opschrift:

*"Am I Not a Man And a Brother?"*<sup>16</sup>



---

16

[https://en.wikipedia.org/wiki/Josiah\\_Wedgwood#/media/File:Am\\_I\\_not\\_a\\_Man\\_and\\_a\\_Brother,\\_medallion\\_modelled\\_by\\_William\\_H.\\_Hackwood,\\_Wedgwood,\\_Etruria,\\_England,\\_c.\\_1786,\\_tinted\\_stoneware\\_-\\_Brooklyn\\_Museum\\_-\\_DSC09289\\_\(cropped\).JPG](https://en.wikipedia.org/wiki/Josiah_Wedgwood#/media/File:Am_I_not_a_Man_and_a_Brother,_medallion_modelled_by_William_H._Hackwood,_Wedgwood,_Etruria,_England,_c._1786,_tinted_stoneware_-_Brooklyn_Museum_-_DSC09289_(cropped).JPG). (24-11-2019)

Bronnen bij workshop ICLON 29-11-2019

*Sommigen zijn gelijk en anderen. Verlichting en rebellie in wereldhistorisch perspectief.*

Marian Heesen

## Bibliography

- Benoit, P. (2016). *Voyage a Surinam. Beschrijving van de Nederlandse bezittingen in Guyana door P.J.Benoit*. (M. Ietswaart, Trans.) Zutphen.
- Condorcet. (1989). *Beschouwingen over de negerlavernij*. (M. Fennema, & G. Karsten-van der Giessen, Trans.) Weesp.
- Equiano, O. (2007). *Sold as a Slave*. London.
- Gelder van, R. (2018). *Dichter in de jungle. John Gabriel Stedman (1744-1797)*. Amsterdam/Antwerpen.
- Gosselink, M. (2018). 1777. De Boeren, de San en een licence to kill. In L. Heerma van Voss, & e.a. (Eds.), *Wereldgeschiedenis van Nederland*. Amsterdam.
- Hoonhout, B. (2018). 1776. 'Vrije grond' onbereikbaar voor slaven. In L. e. Heerma van Voss (Ed.), *Wereldgeschiedenis van Nederland*. Amsterdam.
- Huisman, M. (2015). *Autobiografieën van slaven in transnationaal perspectief, 1789-2013*. Hilversum.
- Kom de, A. (2017). *Wij slaven van Suriname*. Atlas Contact.
- Midgley, C. (1993). Anti-Slavery and Feminism in Nineteenth-Century Britain. *Gender & History*, 5, 343-362.
- Roodenburg, L. (2009). Op zoek naar verschillen. Antropometrische fotografie in het licht van rassenonderzoek en Darwins evolutieleer. In P. Allegaert, & B. Slingers, *De exotische mens. Andere culturen als entertainment*. Tiel: Teylers Museum/Museum Dr. Guislain.
- Tignor, R. e. (2011). *Worlds Together, Worlds Apart* (Third ed., Vol. Two). New York/London.
- Wal van der, A. M. (2018). 1834. Britten ondermijnen slavernij in Nederlandse koloniën. In L. Heerma van Voss, & e.a. (Eds.), *Wereldgeschiedenis van Nederland*. Amsterdam.